

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У сучасних вітчизняних реаліях міграційна активність українських громадян значною мірою впливає на соціальні, економічні, політичні та демографічні процеси, а також на масштаби грошових переказів, які надсилаються у країну. Відтак грошові потоки, які надходять від трудових мігрантів з-за кордону, можуть стати вагомим джерелом наповнення дохідної частини бюджету, а отже виникає проблема оптимізації напрямів їх використання, правомірності оподаткування та мінімізації їх можливого переходу у тіньовий сектор економіки. Крім того, нині гостро стоїть питання пенсійного забезпечення українських трудових мігрантів, адже особи, які займаються трудовою діяльністю за кордоном, не завжди мають можливість отримати необхідний стаж для призначення пенсії в Україні, а працюючи нелегально, позбавляють себе можливості отримувати соціальні виплати у країні-реципієнті.

Згідно чинного податкового законодавства платниками податку на доходи фізичних осіб відповідно до п.п. 162.1.1 п. 162.1 ст. 162 Податкового кодексу є, зокрема, фізичні особи – резиденти, які отримують доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи [1]. Відтак, грошові перекази трудових мігрантів є базою оподаткування, а одержувачі таких коштів (члени домогосподарств трудових мігрантів) є платниками податку на доходи фізичних осіб та військового збору.

Однак, згідно з нормами Сімейного кодексу України [2], під час переказу грошових коштів між членами однієї сім'ї, в особи, яка їх отримує, не виникає дохід, тож декларувати такі перерахування та сплачувати з них податок відповідно до пп. 17.11.1 Кодексу немає підстав. Адже Сімейним кодексом України [2] встановлений обов'язок:

– дружини і чоловіка матеріально підтримувати один одного (ст. 7). При цьому заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, отримані одним із подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності (ч. 2 ст. 61);

– батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей (до 18 років) (ст. 180), повнолітніх дітей, які продовжують навчання (до 23 років) (ст. 199), повнолітніх непрацездатних дітей, які потребують допомоги (ст. 198);

– повнолітніх дітей утримувати непрацевдатних батьків, які потребують матеріальної допомоги (ст. 202).

Відтак, враховуючи наявність такого обов'язку, можемо стверджувати, що перерахування коштів із-за кордону дружиною (чоловіком) для чоловіка (дружини), матір'ю (батьком) для дітей у зазначених вище випадках, а також дітьми непрацевдатним батькам є, по суті, передачею грошових коштів усередині сім'ї і повинно розглядатися як виконання обов'язку з утримання, установленого Сімейного кодексу України, а не як отримання доходу із джерелом походження з-за кордону. У всіх інших випадках перекази, отримані з-за кордону від родичів чи інших фізичних осіб, підлягають оподаткуванню, проте тільки в тому випадку, якщо такі надходження не згадуються у ст. 165 Податкового кодексу України [1] серед тих, які не включаються до складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу (наприклад, видача та повернення позики, аліменти тощо).

Принагідно зазначимо, що посилення фіскального тиску з боку державних фіскальних органів (шляхом обкладання податком на доходи фізичних осіб і військовим збором грошових переказів трудових мігрантів) може мати зворотній ефект для економіки країни, а саме: тінізацію грошових переказів, стимулювання неофіційних каналів переказу грошових коштів, скорочення їх офіційного ринку, посилення недовіри до фінансових інституцій та органів державної влади.

Важливим напрямом сучасної фінансової політики в Україні є також вирішення питань, що стосуються пенсійного і соціального забезпечення трудових мігрантів. Оскільки здебільшого після завершення трудової діяльності в приймаючій країні трудовий мігрант повертається на батьківщину, то для підтримання свого матеріального благополуччя і забезпечення необхідних потреб в процесі життєдіяльності на батьківщині йому необхідні певні кошти.

Стосовно соціальних виплат зазначимо, що в угодах, підписаних Україною, вони регулюються по-різному. Так, у договорах України з країнами колишньої СНД застосовано територіальний принцип соціальних виплат, відповідно до якого їх здійснює країна проживання особи з урахуванням трудового стажу, набутого на території країн, що підписали угоди. На наш погляд, застосування територіального принципу соціального забезпечення громадян між країнами СНД можна вважати виправданим у частині трудового стажу, набутого за часів спільного історичного минулого [3, с. 17].

Однак значно більш адекватним ринковим умовам, страховим засадам і міжнародній практиці є пропорційний принцип соціального забезпечення, що передбачає урахування страхової участі відповідно до періоду сплати внесків у кожній конкретній країні. Ключову роль в

реалізації цього принципу відіграє наявність відповідних двосторонніх угод з країнами-партнерами по міграційному обміну. Такий принцип покладений в основу угод України з країнами ЄС. Ці документи охоплюють усі стандартні види обов'язкового соціального страхування, тобто пенсійне, страхування від нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань чи смерті з цих причин, страхування у разі тимчасової втрати працездатності, а також у зв'язку з безробіттям. Угодами передбачається, що під час визначення тривалості страхового стажу кожна сторона за потреби також бере до уваги стаж, набутий на території іншої договірної сторони. На відміну від “територіальних”, угоди за пропорційним принципом передбачають продовження призначених соціальних виплат у випадку переїзду громадян однієї сторони в іншу шляхом грошових переказів. Таким чином, соціальні зобов'язання розподіляються між країнами – договірними сторонами відповідно до страхового внеску працівників-мігрантів в їхню економіку та соціальних ризиків, пов'язаних з трудовою діяльністю на їхній території [4, с. 76].

Відтак можемо стверджувати, що угоди про соціальне забезпечення не лише гарантують соціальний захист громадян, але й стимулюють законне працевлаштування, сприяють поверненню та адаптації мігрантів в Україні. Такі угоди та призначення пенсій за ними є одним із небагатьох способів заохотити людей до повернення на батьківщину.

Однак незалученість працівників за кордоном до системи соціального страхування, а також неможливість багатьох застрахованих осіб скористатися своїми правами не тільки стає причиною їхнього неналежного захисту, а й спричиняє низку серйозних фінансових проблем. По-перше, мігранти втрачають зароблені ними за кордоном внески. По-друге, соціальні фонди України недоотримують значні суми, оскільки працівники-мігранти сплачують їх за кордоном або не сплачують узагалі. Проте мігранти, які повертаються, користуються за рахунок держави медичними послугами, одержують інші соціальні виплати, наприклад, у зв'язку із народженням дитини, можуть, хоча й у мінімальному розмірі, отримати допомогу у зв'язку з безробіттям, пенсію. Усе це лягає додатковим тягарем на фонди соціального страхування та державний бюджет України. Причому в майбутньому, якщо питання соціального страхування мігрантів не буде належно врегульовано, цей тягар ставатиме відчутнішим: унаслідок збільшення кількості людей, які частину трудового життя провели за кордоном, а також тому, що дедалі більше мігрантів досягатимуть пенсійного віку й повертатимуться в Україну у зв'язку із завершенням трудової кар'єри або проблемами зі здоров'ям.

Отже, хоча головні питання, що виникають у зв'язку з працевлаштуванням українських громадян за кордоном, урегульовано на

законодавчому рівні та шляхом підписання дво- і багатосторонніх угод, Україні ще слід докласти значних зусиль для впровадження механізму реалізації відповідних норм. Так, імплементація міжнародних двосторонніх договорів ускладнюється, наприклад, через нестачу людських ресурсів у структурах державних органів, відповідальних за їх утілення, брак спеціалістів зі знанням іноземних мов та недостатнє фінансування.

Відтак головними нерозв'язаними проблемами у цій сфері залишаються: наявність осіб, котрі працюють за кордоном без належних дозволів; висока частка циркулярних мігрантів, які виїжджають за кордон на сезонні роботи; відсутність міждержавних угод про соціальне та пенсійне забезпечення з низкою країн, на території яких перебуває значна кількість працівників-мігрантів з України; недостатня ефективність імплементації існуючих угод, що пов'язано і з їхнім змістом, і з вадами механізмів реалізації; і, нарешті, особливості й неузгодженість законодавства України та країн-реципієнтів вітчизняної робочої сили.

Література:

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Сімейний кодекс України від 28 серпня 2018 року № 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Москаль Г. Напрямки вдосконалення міжнародного співробітництва України в сфері регулювання міграційних процесів. *Віче*. 2012. № 20. С. 16-19.
4. Ткаченко Л. Г. Проблеми соціального забезпечення українських трудових мігрантів. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1. С. 72–94.

Кузьмич Андрій Васильвич

ст. гр. Фмнв-21, Нововолинський ННІЕМ
Науковий керівник д.е.н., професор Тулай О.І.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ

Трансферти в зарубіжній практиці трактуються як «передавальні платежі», «односторонні перекази», характерними ознаками яких є те, що рух коштів у вигляді трансфертів не супроводжується зустрічним одержанням товарів, послуг або грошей [2]. Широке за своєю сутністю поняття «трансфертні платежі» у бюджетній сфері трансформуються і конкретизуються поняттями «субсидії», «дотації», «субвенції». У кожній країні є своя специфіка надання субсидій, проте всі їх різноманітні види